

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΤΑ ΤΟΝ Ε΄ Π.Χ. ΑΙΩΝΑ ΑΡΧΕΛΑΟΣ

Τὸ πρόβλημα τῆς διαδοχῆς. Τὸν Περδίκκαν ἀποθανόντα διεδέχθη ὁ Ἀρχέλαος, νόθος υἱὸς αὐτοῦ ἀπὸ τὴν Σιμίχην, δούλην τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Περδίκκου Ἀλκέτου¹. Εἰς τὸν Ἀρχέλαον ὁ ἀποθανὼν βασιλεὺς εἶχε διαγνώσει φαίνεται σπουδαίας ἀρετὰς καὶ εἶχε προσλάβει τοῦτον εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους. Ἐπειδὴ δὲ δὲν εἶχεν ἄρρενα γόνον ἀπὸ τὴν νόμιμον σύζυγον τοῦ Κλεοπάτραν, προώριζε τὸν Ἀρχέλαον ὡς τὸν νόμιμον αὐτοῦ διάδοχον. Ἡ ἐμφάνισις τοῦ ὀνόματος « Ἀρχέλας » μεταξὺ τῶν « ἀρχόντων Μακεδόνων » πού ὑπέγραψαν τὴν συνθήκην συμμαχίας μὲ τοὺς Ἀθηναίους², ἐπιβεβαιώνει τοῦτο. Περί τὸ τέλος ὅμως τῆς βασιλείας του ἡ Κλεοπάτρα ἐχάρισεν εἰς τὸν Περδίκκαν γνήσιον διάδοχον, τοῦ ὁποῖου τὸ ὄνομα δὲν μνημονεύει ἡ παράδοσις.

Τοῦτον ἐπταετὴ περίπου ὁ Ἀρχέλαος... εἰς φρεὰρ ἐμβαλὼν καὶ ἀποπνίξας πρὸς τὴν μητέρα αὐτοῦ Κλεοπάτραν χῆνα ἔφη διώκοντα ἐμπεσεῖν καὶ ἀποθανεῖν. Μαζὶ μὲ τὸν νόμιμον διάδοχον ὁ Ἀρχέλαος ἠφάνισε καὶ τὸν ἀδελφὸν τοῦ Περδίκκου Ἀλκέταν, καθὼς καὶ τὸν υἱὸν τοῦ Ἀλεξάνδρου, σχεδὸν συνομήλικον αὐτοῦ³. Αἱ πληροφορίες αὗται τοῦ Πλάτωνος, τοῦ ὁποῖου ὁ διάλογος τοῦ « Γοργίου » θὰ ἔπρεπε νὰ τοποθετηθῇ εἰς τὸ ἔτος 395 - 390, εἶναι σπουδαία πηγὴ καὶ διαφωτίζει τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον ὁ Ἀρχέλαος ἔγινε κύριος τοῦ Μακεδονικοῦ θρόνου, ἐξαφανίσας κάθε νόμιμον ἀπαιτητὴν τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας. Ἐπὶ τῇ βάσει λοιπὸν τῶν δεδομένων τούτων εἶναι δυνατὸν νὰ νοήσωμεν, ὅτι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Περδίκκου ὁ Ἀρχέλαος ἐπὶ ἕν χρονικὸν διάστημα ἤσκησε τὴν ἐξουσίαν ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου ἀνεψιοῦ του. Ὁ σφετερισμὸς τῆς ἀρχῆς καὶ ἡ ἐξόντωσις τῶν συγγενῶν τῆς βασι-

1. Πλατ. Γοργίας 471 = Αἰλ. ποικ. ἱστορ. 12, 43.

2. Βλ. ἡμετέραν συγγραφὴν « Μακεδονικὴ πολιτικὴ κατὰ τὸν 5ον π.Χ. αἰῶνα, Περδίκκας Β΄ » (Ἑπετ. Φιλολ. Σχολῆς 1960, σ. 193 ἐξ. σημ. 1, ἔνθα καὶ λοιπὴ βιβλιογραφία).

3. Πρβλ. Πλατ. Γοργ. 471β.

λικῆς οἰκογενείας ἔγινε κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε προελήφθησαν ἐσωτερικαὶ ταραχαί¹. Διὰ τὰ δόση δὲ ὁ Ἀρχέλαος μεγαλυτέραν ἐγκυρότητα εἰς τὴν κατάληψιν ὑπ' αὐτοῦ τῆς ἐξουσίας ἐνυμφεύθη τὴν χήραν Κλεοπάτραν², ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἀπέκτησεν υἱόν, τὸν Ὁρέστην³, καθὼς καὶ θυγατέρα, τὴν ὁποίαν ὑπάνδρυσεν μὲ τὸν υἱόν του Ἀμύνταν, προερχόμενον ἀπὸ προηγουμένην σύζυγον αὐτοῦ. Μὲ τὸ συνοικέσιον τοῦτο ἠθέλησεν ὁ Ἀρχέλαος νὰ καταστήσῃ τὸν Ἀμύνταν, τὸν ὁποῖον ὁ Ἀριστοτέλης ὀνομάζει *μικρόν*, ἰσότιμον πρὸς τὸν Ὁρέστην καὶ μὲ ἴσα δικαιώματα ἐπὶ τῆς βασιλικῆς ἀρχῆς. Τοῦτο εἶναι δυνατόν νὰ νοηθῇ ἀπὸ τὸν Ἀριστοτέλην⁴, ὁ ὁποῖος ἀναφέρει, ὅτι ὁ Ἀρχέλαος... *τῶν θυγατέρων... τὴν μὲν προτέραν* (προφανῶς ἀδελφὴν τοῦ Ἀμύντου ἀπὸ τὴν προηγουμένην του σύζυγον)⁵ ...«ἔδωκε τῷ βασιλεῖ τῆς Ἑλμείας, τὴν δὲ νεωτέραν (χωρὶς ἄλλο ἀπὸ τὸν γάμον του μὲ τὴν Κλεοπάτραν) τῷ υἱῷ Ἀμύντῃ, *οἰόμενος οὕτως ἂν ἐκείνῳ ἥκιστα διαφέρεισθαι καὶ τὸν ἐκ Κλεοπάτρας*».

Ἐσωτερικὴ πολιτικὴ. Ἡ ἐμφάνισις τοῦ Ἀρχελαίου ἐπὶ τῆς ἱστορικῆς σκηνῆς σημειώνει σημαντικὴν μεταβολὴν εἰς τὸ κράτος τῆς Μακεδονίας ἐξ ἐπόμεως ἀνόδου τῆς στάθμης τοῦ πολιτικοῦ αὐτῆς βίου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ της. Ἀπὸ τὰ ὀλίγα πού μᾶς πληροφορεῖ ὁ Θουκυδίδης⁶ εἶναι δυνατόν νὰ εἰκασώμεν, ὅτι ὁ Ἀρχέλαος μόλις ἀνέλαβε τὴν ἀρχὴν καὶ ἐδραίωσε τὴν ἐσωτερικὴν τάξιν, προέβη εἰς βελτίωσιν τῶν συνθηκῶν ὑπὸ τὰς ὁποίας εὐρίσκετο ἡ Μακεδονία ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ὀχύρωσιν τῶν πόλεων, τὸ συγκοινωνιακὸν αὐτῆς δίκτυον, καὶ τὰς στρατιωτικὰς τῆς δυνάμεις ...*ἦν δὲ οὐ πολλὰ* (τὰ τεῖχη), *ἀλλὰ ὑστερον Ἀρχέλαος ὁ Περγάμηνος υἱὸς βασιλεὺς γενόμενος τὰ νῦν ὄντα ἐν τῇ χώρᾳ ὑποδόμησε καὶ ὁδοὺς εὐθείας ἔτεμε καὶ ἄλλα διεκόσμησε* *τά [τε] κατὰ πόλεμον ἵπποις καὶ ὄπλοις καὶ τῇ ἄλλῃ παρασκευῇ κρείσσονι ἢ ξύμπαντες οἱ ἄλλοι βασιλεῖς ὁκτὼ οἱ πρὸ αὐτοῦ γενόμενοι*.

Τὰ πρῶτα δηλαδὴ ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Ἀρχελαίου ἀπετέλεσαν περίοδον

1. Παρὰ τὴν γνώμην τοῦ Koehler (Makedonien unter Archelaos, Sitz. ber. Berl. Akad. 1893, σ. 492 ἐξ.), ὑποστηρίζοντος, ὅτι ἡ κατάληψις τῆς ἀρχῆς ὑπὸ τοῦ Ἀρχελαίου συνοφάνθη μὲ ἐρήμωσιν τῆς χώρας καὶ ξαθλίωσιν αὐτῆς ἀπὸ οἰκονομικῆς πλεურᾶς τοῦ πληθυσμοῦ της. Τοῦτο δὲν φαίνεται τοῦλάχιστον ἀπὸ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πλάτωνος, τονίζοντος ἰδιαίτερος τὴν δόλφ ἐξόντωσιν ὑπὸ τοῦ Ἀρχελαίου τῶν μελλόντων ἀπαιτητῶν τῆς βασιλείας.

2. Πρβλ. Kaerst ἐν RE, II σ. 446, Staehlin, αὐτόθι, XI σ. 734, ὁμοίως Κανατσούλην, Ὁ Ἀρχέλαος καὶ αἱ μεταρρυθμίσεις του ἐν Μακεδονίᾳ, σ. 14.

3. Διόδ. 14. 37, 6.

4. Πολιτ. 5, 1311β.

5. Πρβλ. Bloch, GG III², 2, σ. 64.

6. 2. 100, 2.

ἀνασυγκροτήσεως τῆς χώρας¹, ἡ ὁποία ἐπὶ τοῦ προκατόχου του ὑπῆρξε τὸ θέατρον πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ βασιλέως τῶν Θορᾶκων Σιτάλκου, ὅστις τὸ ἔτος 429 κατὰ Διόδωρον² ἐλόρθησε ...*πάσαν τὴν Μακεδονίαν καὶ πολλῆς ὠφελείας* ἔγινε κύριος. Ἡ Μυθονία, ἡ Γρηστωνία, καὶ ὁ Ἀνθεμοῦς ὑπέστησαν τότε δῆωσιν, καθὼς καὶ αἱ ἐντεῦθεν τοῦ Ἀξιού πόλεις Εἰδομενή, καὶ Εὐρωπός, ἀντιτάξασαι κρατερὰν ἄμυναν³.

Φθοραὶ εἶχον ἐπέλθει ἐπίσης εἰς τὴν Μακεδονίαν μὲ τὴν διέλευσιν τοῦ Βρασίδου διὰ τῆς χώρας εἰς τὴν Χαλκιδικήν, καὶ ἀργότερα μὲ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ ἰδίου εἰς κοινὴν στρατιωτικὴν ἐπιχείρησιν μὲ τὸν Περδίκκαν ἐναντίον τοῦ Ἀρραβαίου τῆς Λυγκηστίδος⁴. Αἱ προξενηθεῖσαι εἰς τὴν χώραν ζημίαι, καθὼς καὶ ἡ φθορὰ εἰς ἔμψυχον καὶ ἄψυχον ὕλικόν, λόγῳ τῶν πολέμων, εἰς τοὺς ὁποίους ἐνεπλάκη ὁ Περδίκκας, ἀπαιτοῦσαν ἐπανορθώσεις καὶ ἀναπλήρωσιν τῶν γενομένων ἀπωλειῶν. Ἡ ἐκτέλεσις ὅμως τοιούτων ἔργων ἔχρειάζετο μακρὰν περιόδον εἰρήνης, τὴν ὁποίαν ὁ Περδίκκας ἐπέδωξε μὲ πολλὴν φρόνησιν.

Ἐξωτερικὴ πολιτικὴ. Οἱ κυριώτεροι παράγοντες, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ Μακεδὼν βασιλεὺς ἔπρεπε νὰ ὑπολογίζῃ, ἦσαν αἱ δύο ἐμπόλεμοι δυνάμεις, Ἀθηναὶ καὶ Σπάρτη, ὡς καὶ οἱ ἡγεμόνες τῶν « ἐπ' ἀνῶθεν ἔθνῶν » τῆς Μακεδονίας.

Ἀπέναντι τῶν πρώτων ὁ Ἀρχέλαος ἐσυνέχισε τὴν πολιτικὴν τοῦ πατρός του καὶ ἐτάχθη ἀνεπιφυλάκτως ὑπὲρ τῶν Ἀθηναίων, διευκολύνας τοὺς εἰς τὴν διεξαγωγὴν τοῦ διαμετακομιστικοῦ ἐμπορίου τῆς πίσης καὶ ναπηγησίμων ξύλων διὰ μέσου τῆς Πύδνης ἐπὶ τοῦ Θερμαϊκοῦ⁵. Ἡ ἐξαγωγή τοῦ ναπηγησίμου ὕλικου ἐγένετο πρὶν διὰ τῆς Ἀμφιπόλεως. Ἐπειτα ὅμως ἀπὸ τὴν κατάληψιν ταύτης ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων, ἔπρεπε νὰ παραχωρηθῇ εἰς τοὺς Ἀθηναίους ἐκ μέρους τῶν Μακεδόνων ὁ κατάλληλος λιμὴν. Τοιοῦτος δὲ ἐθεωρήθη ἡ Πύδνα, διὰ τῆς ὁποίας ὁ Ἀρχέλαος ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὸν ἐφοδιασμόν. Οἱ Πυδναῖοι ὅμως δὲν συνεμορφώθησαν πρὸς τὴν ὑπόδειξιν ταύτην τοῦ Μακεδόνα βασιλέως, διὰ τοῦτο δὲ ἐδοκίμασαν τὴν αὐστηρὰν ἐπιβολὴν τῆς Μακεδονικῆς κυριαρχίας (410 π.Χ.).

1. Ἐάν ἡ Θέμμη, ἡ Βέροια, καὶ ἡ Εἰδομενὴ ἐκινήθησαν εἰς ἀποστασίαν καὶ εὐθὺς ἡσθάνθησαν τὴν κρατικὴν πυχμὴν, καθὼς ὑποστηρίζει ὁ Geyer, *Makedonien bis zur Thronbesteigung Philipps II*, σ. 85, τοῦτο δὲν μαρτυρεῖται ἀπὸ τὰς πηγὰς καὶ ἐπομένως δὲν εἶναι ὀρθόν.

2. 12. 50, 6 = Θουκ. 2, 99 ἐξ., πρβλ. Παπασταύρου, Περδίκκας Β', σ. 197 ἐξ.

3. Πρβλ. Θουκ. 2. 100, 3-4, πρβλ. Παπασταύρου, αὐτόθι.

4. Πρβλ. Θουκ. 4, 124 = Παπασταύρου, αὐτόθι, σ. 206.

5. Ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἐξακολουθοῦσαν νὰ διατηροῦν ἐπὶ Ἀρχελαοῦ τὸ μονοπώλιον τῆς ξυλίας τῆς Μακεδονίας, φαίνεται ἀπὸ τὸν Ξενοφῶντα (Ἑλλην. 6. 1, 11 ...*ἔχοντες μὲν γε Μακεδονίαν, ἐνθεν καὶ Ἀθηναῖοι ξύλα ἄγονται*).

Ἡ Διόδωρος¹ ἀναφέρει ὅτι κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς πόλεως αἱ μακεδονικαὶ δυνάμεις ἐβροθήθησαν ἀπὸ θαλάσσης μὲ ἀθηναϊκὸν στόλον ὑπὸ τὸν Θηραμένην², ὁ ὁποῖος ὅμως λόγῳ τοῦ ὅτι ἡ πολιορκία ἐχρόνιζε καὶ ἔπρεπε οὗτος νὰ σπεύσῃ πρὸς τὸν Ἑλλησποντον εἰς ἐνίσχυσιν τῶν ἐκεῖ ἀθηναϊκῶν δυνάμεων, *ἀπέπλευσεν εἰς Θράκην*. Μετὰ τὸν ἀπόπλου τοῦ Θηραμένου φαίνεται ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἄφησαν ἀβοήθητον τὸν Ἀρχέλαον. Εἰς τὸ τιμητικὸν ψήφισμα (Tod, 91), χρονολογούμενον ἀπὸ τοῦ ἔτους 407-406, γίνεται μνεία περὶ ἀθηναϊκῶν δυνάμεων, αἱ ὁποῖαι μετεῖχον τοῦ ἐν Πύδνῃ στρατοπέδου ... *τούς τε ἐκπλεύσαντας Ἀθηναίων ἀνέλαβεν* (Ἀρχέλαος) *καὶ εἰς τὸ ἐπὶ Πύδνῃ στρατόπεδον...* Χάρις εἰς τὰς ἐπικουρίας αὐτὰς ὁ Ἀρχέλαος προέβη εἰς στενοτέραν πολιορκίαν τῆς πόλεως (*φιλοτιμότερον πολιορκήσας τὴν Πύδναν...*) καὶ ἔγινε κύριος αὐτῆς. Διὰ τὰς παύσεις δὲ ἡ πόλις αὕτη νὰ εἶναι εἰς τὸ μέλλον ἐστία ταραχῶν, ὁ Ἀρχέλαος διέταξε τὴν μετοίκησιν τῶν κατοίκων τῆς μακρᾶς τῆς θαλάσσης εἴκοσι περιῖπου στάδια. Μὲ τὸν τεματισμὸν τῆς πολιορκίας τῆς Πύδνης ἐσταθεροποιήθησαν αἱ σχέσεις Ἀθηναίων καὶ Ἀρχελαίου, κανὲν δὲ γερονδὸς ἔκτοτε συνετέλεσεν εἰς τὴν διατάραξιν αὐτῶν.

Ὡς πρὸς τὰς σχέσεις τοῦ Μακεδόνο βασιλέως μὲ τοὺς ἡγεμόνας τῶν «ἐπάνωθεν ἐθνῶν» ἡ παράδοσις εἶναι λίαν φειδωλὴ εἰς παροχὴν πληροφο-

1. 13, 49.

2. Ὁ Koehler, *ξ.ἀ.*, σ. 496 *ἐξ.* καὶ οἱ ἀκολουθοῦντες εἰς αὐτὸν Geyer, *Makedonien*, 92 = RE 14, 713, Κανατσούλης, Ἀρχέλαος 22 *ἐξ.* φρονοῦν ὅτι ἡ Πύδνα ἀπεστάτησεν ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν, διότι ὁ βασιλεὺς αὐτῆς ἐστέφησε τοὺς Πυδναίους τῆς κοπῆς νομισμάτων. Ἐνῷ ὁ Busolt, *GG III*², σ. 1525 ἀποδίδει τὰ αἰτία τῆς ἀποστασίας εἰς τὰς ἐπενεχθείσας ὑπὸ τοῦ Ἀρχελαίου μεταρρυθμίσεις. Πρβλ. Κανατσούλην, αὐτόθι, 23. Αἱ γινώμαι ὅμως αὐταὶ δὲν ἔχουν ἔρεισμά τι προκύπτον ἐκ τῶν πηγῶν, διὰ τοῦτο δὲ εἶναι μεταίωροι. Ὁ Διόδωρος ὁμιλεῖ περὶ ἀνυπακοῆς τῶν Πυδναίων (...*τῶν Πυδναίων ἀπειθούντων...*), τοὺς λόγους δὲ τῆς ἀπειθείας θὰ ἔπρεπε νὰ ἀναζητήσωμεν εἰς τὴν διάφορον ἀντίληψιν τῶν Πυδναίων ὡς πρὸς τὴν πολιτείαν τῶν ἀπέναντι τῶν Ἀθηναίων, οἱ ὁποῖοι ἤθελον νὰ ἔχουν τὸ ἀποκλειστικὸν δικαίωμα τῆς ἐξαγωγῆς ὕλων καὶ κοπῆς ὡς καὶ τῶν ἄλλων ἐκ Μακεδονίας ἀγαθῶν. Ἡ μονοπωλιακὴ αὕτη χρησιμοποίησις τοῦ λιμένος τῆς Πύδνας ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων δὲν συνέφερε βέβαια εἰς τοὺς Πυδναίους καὶ ἠρνήθησαν νὰ συμμορφωθῶν πρὸς τὰς συμφωνίας, αἱ ὁποῖαι ἀπέρρεον ἀπὸ τὴν συμμαχίαν τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας καὶ Ἀθηναίων. Μόνον ἔτσι εἶναι δυνατόν νὰ νοηθῇ ἡ παρασχεθεῖσα βοήθεια ἐκ μέρους τῶν Ἀθηναίων κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Πύδνας ἀπὸ τὸν Ἀρχέλαον (...*παρεβόηθη δ' αὐτῷ* (Ἀρχελαῷ) *καὶ Θηραμένης ἔχων στόλον*). Περισσότερον διαφωτιστικὸν καὶ ἐνισχὺον τὴν ἡμετέραν ἄποψιν εἶναι τὸ τιμητικὸν ψήφισμα τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων (βλ. Tod Ἀριθ. 91, στ. 24-37) ὡς οὕτως: *Ἐπειδὴ δὲ Ἀρχέλας καὶ νῦν καὶ ἐν τῷ πρόσθεν χρόνῳ ἐστὶν ἀνὴρ ἀγαθὸς περὶ Ἀθηναίους, τοὺς τε ἐκπλεύσαντας Ἀθηναίων ἀνέλαβεν καὶ ἐς τὸ ἐπὶ Πύδνῃ στρατόπεδον ἀπέπεμψεν καὶ εὐ ἐπόησεν Ἀθηναίων τὸ στρατόπεδον καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς χούλα καὶ κωπείας καὶ ἄλλα ἡσῶν ἐδέοντο παρ' αὐτοῦ ἀγαθὰ, ἐπαίνεσάι Ἀρχελαίῳ ὡς ὄντι ἀνδρὶ ἀγαθῷ | καὶ προθύμῳ ποιεῖν ἡδύ, μὴ δύναται ἀγαθὸν...*

ριῶν. Ἀπὸ χωρίον τοῦ Ἀριστοτέλους¹ πληροφοροῦμεθα, ὅτι ὁ Ἀρχέλαος διέτρεξε κίνδυνον νὰ ἐμπλακῇ εἰς πόλεμον μὲ τὸν Σίρραν τῆς Ἑλιμίας καὶ τὸν Ἀρράβαιον τῆς Λυγκησίδος (...κατεχόμενος ὑπὸ πολέμου πρὸς Σίρραν καὶ Ἀρράβαιον...), οἱ ὅποιοι κατὰ πληροφορίαν τοῦ Στράβωνος (7, 326) συνεμάχησαν μεταξύ των. Ὁ πόλεμος ὅμως οὗτος ἀπεφεύχθη, χάρις εἰς τὴν πολιτικὴν εὐστροφίαν τοῦ Ἀρχελαίου, ὁ ὁποῖος ὑπάνδρευσεν τὴν θυγατέρα του ἀπὸ τὴν προηγουμένην σύζυγόν του, ἀδελφὴν τοῦ Ἀμύντου, μὲ τὸν βασιλέα τῆς Ἑλιμίας². Μεταξὺ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Περδίκκου Β' καὶ τῶν ἡγεμόνων τῆς Ἑλιμίας καὶ Ὁρεσιτίδος, καθὼς εἶδομεν³, εἶχε συναφθῇ συμμαχία ἐναντίον τοῦ συνασπισμοῦ Ἀθηναίων καὶ Ἀρραβαίων τῶν Λυγκηστῶν.

Οἱ ἄνω ξύμμαχοι οὗτοι τοῦ Περδίκκου εἶχαν ἐνισχύσει αὐτὸν μὲ ἱππικὸν κατὰ τὴν εἰσβολὴν τοῦ Σιτάλκου εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ἡ συμμαχία ὅμως αὕτη εἶχε χαλαρωθῇ ἔπειτα ἀπὸ τὴν διαμόρφωσιν νέου πολιτικοῦ κλίματος λόγῳ τῆς συμμαχίας Περδίκκου καὶ Ἀθηναίων πρὸς τὸ τέλος τῆς βασιλείας του. Ἦδη μὲ τὴν ἄνοδον εἰς τὸν Μακεδονικὸν θρόνον τοῦ Ἀρχελαίου, ὁ ὁποῖος συνεχιζῶν τὴν πολιτικὴν τοῦ πατρὸς συνέσφυσεν τὰς σχέσεις του μὲ τοὺς Ἀθηναίους, συμφέρον τοῦ Ἀρραβαίου ἦτο νὰ συνενώσῃ τοὺς δύο γείτονας ἡγεμόνας εἰς κοινὸν μέτωπον ἐναντίον τοῦ πολιτικοῦ τούτου σχηματισμοῦ, τῆς συμμαχίας δηλαδὴ Ἀθηναίων καὶ Περδίκκου. Μόνον μὲ τὴν ἔνωσιν αὐτὴν ἦτο δυνατὴ ἡ ἐξασφάλις τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν ἄνω ἔθνων ἀπὸ τοῦ κράτους τῆς Μακεδονίας.

Ἡμπορεῖ πράγματι τὸ συνοικέσιον τοῦτο, τὸ ἀπολήξαν εἰς γάμον τῆς θυγατρὸς τοῦ Ἀρχελαίου μὲ τὸν Σίρραν, νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς σπουδαία πολιτικὴ πράξις τοῦ Ἀρχελαίου, ἀποτρέψασα κάθε ἀπειλήν, ἡ ὁποία ἦτο δυνατόν νὰ προσέλθῃ ἀπὸ τὰ « ἐπ'άνωθεν ἔθνη » ἐν συνεργασίᾳ τούτων προφανῶς μὲ τοὺς ἐπικινδύνους Ἰλλυριοῦς⁴. Τὴν προσέγγισιν Ἀρχελαίου καὶ τοῦ βασι-

1. Πρβλ. ἄνωτ., σ. 208.

2. Αὐτόθι.

3. Βλ. ἡμετέραν συγγραφὴν Περδίκκας Β', σ. 194 = Θουκ. 2. 100, 5.

4. Ὁ Geyer, *Makedonien*, σ. 79 κξξ. ὡς καὶ σ. 93, καθὼς καὶ ὁ ἀκολουθῶν εἰς τοῦτον Κανατσούλης, Ἀρχέλαος, σ. 27 κξξ. καθὼς ἐρμηνεύοντες τὸ χωρίον τοῦ Ἀριστοτέλους « ...κατεχόμενος ὑπὸ πολέμου » παραδέχονται, ὅτι ὁ Ἀρχέλαος εἶχεν ἐμπλακῇ εἰς πόλεμον μὲ τοὺς δύο ἡγεμόνας, τὸν Σίρραν καὶ τὸν Ἀρράβαιον. Τοιοῦτο τι γεγονός δὲν θὰ παρέλειπον αἱ πηγαί, οὔτε καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ πολέμου τούτου. Ἐγὼ τὴν γνώμην ὅτι εἰς τὸ περιεχόμενον τῆς φράσεως « κατεχόμενος ὑπὸ πολέμου » θὰ ἔπρεπε νὰ ἀναζητήσωμεν τὴν προβλεπτικότητα, μὲ τὴν ὁποίαν ὁ Ἀρχέλαος παρακολοῦθοῦσε τὰς κινήσεις τῶν ἡγεμόνων τῶν ἄνω ἔθνων καὶ τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον ἀπέφυγεν οὗτος ἐπιμελῶς κάθε σύρραξιν μὲ τούτους. Μόνον οὕτω εἶναι δυνατόν νὰ δοθῇ ἐρμηνεία εἰς τὴν σύντομον παρέχασιν τοῦ Ἀριστοτέλους. Ἐάν πρόκειται πράγματι περὶ πολέμου, εἰς ὃν εἶχεν ἐμπλακῇ ὁ Ἀρχέλαος μὲ τοὺς ἡγεμόνας τῶν ἄνω ἔθνων, δὲν θὰ παρέλειπε νὰ μνημονεύσῃ τοῦτον ὁ Ἐφορος

λέως τῆς Ἑλιμίας διηυκόλυνε καὶ ἡ προηγηθεῖσα προσέγγις Μακεδόνων καὶ Ἑλιμιωτῶν.

Συγκοινωνιακὸν δίκτυον - Ἡ νέα πρωτεύουσα. Ὁ Ἀρχέλαος ἐξασφαλίσας τὴν εἰρήνην εἰς τὸ κράτος του, ἐπεδόθη δραστηρίως εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἀνασυγκρότησιν τοῦ κράτους¹ καὶ τὴν ἐκτέλεσιν ἔργων πολιτισμοῦ καὶ στρατιωτικῆς ἀναδιοργανώσεως τῶν ἐνόπλων δυνάμεων. Κανεῖς βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας, ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Θουκυδίδης, πρὸ αὐτοῦ ἔχει νὰ παρουσιάσῃ ἔργον ἐκπολιτιστικὸν οἶον ὁ Ἀρχέλαος. Εἶναι δὲ δυνατόν νὰ λεχθῇ, ὅτι ὁ βασιλεὺς οὗτος ὑπῆρξεν ὁ πρόδρομος τοῦ Φιλίππου εἰς τὸ μεταρρυθμιστικὸν ἔργον τῆς Μακεδονίας. Ὁ Ἀρχέλαος *ὁδοὺς εὐθείας ἔτεμεν*. Τὸ δίκτυον ὁδῶν ἐγνώρισεν ἐπὶ τοῦ βασιλείου τούτου συστηματικὴν καὶ σύγχρονον κατασκευὴν, ὥστε νὰ διευκολυνθοῦν αἱ συγκοινωναὶ μεταξὺ τῶν διαφόρων πόλεων καὶ νὰ συντομευθοῦν σημαντικῶς αἱ ἀποστάσεις.

Χωρὶς ἄλλο ἐν καιρῷ κινητοποιήσεως στρατιωτικῶν δυνάμεων μὲ τὰς νέας ἀρτηρίας τῶν ὁδῶν, διευκολύνετο πολὺ ἡ μεταφορὰ ἐπίσης στρατιωτικῶν δυνάμεων εἰς τὴν περιφέρειαν, ἐκεῖ ὅπου ἐνεφανίζετο ἐστία πολεμικῆς δράσεως, ἀπειλούσης τὴν ἀκεραιότητα τοῦ κράτους. Παραλλήλως πρὸς τὸ ἔργον τῶν συγκοινωνιῶν ὁ φιλοπρόοδος Μακεδὼν βασιλεὺς ἠσχολήθη μὲ ἔργα ἐξωραϊστικά *...καὶ ἄλλα διεκόσμησε*. Δὲν εἶναι βέβαια δυνατόν νὰ γνωρίζωμεν τὴν ἔκτασιν τῶν ἔργων τοῦ πολιτισμοῦ διὰ τὴν ἔλλειψιν ἐπαρκῶν πληροφοριῶν, ὁ δὲ Θουκυδίδης εἶναι λίαν πυκνὸς εἰς τὴν ἀφήγησίν του. Γεγονὸς εἶναι ὅτι ὁ Ἀρχέλαος μετέθεσε τὴν πρωτεύουσάν του βασιλείου εἰς τὴν Πέλλαν. Ἡ παλαιὰ πρωτεύουσα μὲ τὴν τάσιν τοῦ κράτους τῆς Μακεδονίας πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ τὴν προσπάθειαν αὐτοῦ πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς κυριαχίας του πρὸς ἀνατολὰς δὲν ἐξυπηρετεῖ πλέον τὰς ἀνάγκας τοῦ κράτους. Ἡμπορεῖ νὰ λεχθῇ ὅτι ἡ μετάθεσις τῆς πρωτεύουσας εἰς τὴν Πέλλαν, ἡ ὁποία κειμένη πλησίον τῆς βορειοτέρας παραλίας τοῦ Θερμαϊκοῦ καὶ συνδεομένη μὲ τοῦτον διὰ τοῦ Λουδίου, πλωτοῦ ποταμοῦ, ἀπέβαινε ἡ καταλληλοτέρα τοποθεσία ὡς νέα πρωτεύουσα², ὑπῆρξεν ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα ἐπιτεύγματα τοῦ

παρὰ τῷ Διοδώρῳ, ὁ ὁποῖος χωρὶς ἄλλο θὰ παρέδιδε καὶ τοὺς λόγους, τοὺς προκαλέσαντας τοῦτον.

1. Νομίσματα μὲ τὴν ἐπιγραφὴν ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΑΡΧΕΛΑΟΥ, καθὼς καὶ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΦΙΛΟΠΑΤΡΙΔΟΣ ΤΟΥ ΚΤΙΣΤΟΥ (Head, HN 633, πρβλ. ὁμοίως Dons Raymond, Macedonian Regal Coinage to 413 B.C. Numismatic Notes 126, N. York 1953. = P. Franke, Jahrbuch für Numismatik u. Geldgesch. 1952 - 1953, σ. 99 κέξ.) μαρτυροῦν περὶ τῆς οἰκονομικῆς ἀκμῆς τῆς Μακεδονίας ἐπὶ Ἀρχελαῶν.

2. Περὶ τῆς θέσεως τῆς ἀρχαίας Πέλλης μᾶς πληροφορεῖ ὁ Στράβων (7, 330 ἀποσπ. 20), παραδίδων ὅτι ἡ πόλις ἔφθανε μέχρι τῆς λίμνης Λουδίας, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἤρχιζεν ὁ ὁμώνυμος ποταμὸς Λουδίας... *ἔχει δ' ἄκρην* (ἡ Πέλλα) *ἐν λίμνῃ τῇ καλουμένῃ Λουδίᾳ· ἐκ ταύτης ὁ Λουδίας ἐκδίδωσι ὁ ποταμός*. Τὴν πληροφορίαν ταύ-

Ἀρχελαίου. Ἡ Πέλλα, γνωστὴ πρὶν πόλις, μνημονευομένη ἀπὸ τὸν Ἡρόδοτον (7, 123) καὶ τὸν Θουκυδίδην (2. 100, 4) ἐγνώρισεν ἐπὶ Ἀρχελαίου τὴν τελευταίαν της ἐξέλιξιν ὡς πόλις, ὃ δὲ Ξενοφῶν (Ἑλλ. 5. 2, 13) ἀποκαλεῖ αὐτὴν « *μεγίστην τῶν ἐν Μακεδονίᾳ πόλεων* ». Αἱ ἀρχαιολογικαὶ ἔρευναι, αἱ ὁποῖαι ἤρχισαν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1957 διευκρίνισαν ὁπωσοῦν τὴν τοποθεσίαν τῆς ἀρχαίας πόλεως καὶ ἀπεκάλυψαν τὴν ἀκρόπολιν αὐτῆς, ἐκτεινομένην ἐπὶ ὑψώματος, ὅπου σήμερα εὐρίσκεται ἡ κοινότης τῆς παλαιᾶς Πέλλης, ἐνῶ τὸ μνημονευόμενον φρούριον Φάκος¹ εἰς τὴν λίμνην κατεδείχθη, ὅτι ὑπῆρξε προϊστορικὸς συνοικισμὸς ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Χαλκοῦ, ἀπὸ ἐκείνους ποὺ περιέβαλλον ἄλλοτε τὴν λίμνην. Οἱ κάτοικοι τοῦ συνοικισμοῦ τούτου μετετοπίσθησαν εἰς τὰ βραχώδη ὑψώματα, ὅπου ἡ ἀκρόπολις.

Εἰς τὸν δυτικὸν λόφον ταύτης ἡ ἔρευνα ἔφερεν εἰς φῶς δωρικὸν κιονόκρανον τῶν ἀρχῶν τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος, τοίχους μνημειακοὺς πάρχους 2,20 μ. καὶ τεράστια κτήρια. Πιθανολογεῖται ὅτι ἐκεῖ ὑπόυτο καὶ τὸ ἀνάκτορον τοῦ Ἀρχελαίου².

Ἡ νέα πρωτεύουσα διεκοσμήθη μὲ λαμπρὰ οἰκοδομήματα, μὲ θέατρον, μὲ γυμνάσιον, καὶ ἄλλα ...καὶ ἰάλλα διεκόσμησε... τὸ σπουδαιότερον ἀπὸ ὅλα τὰ οἰκοδομήματα ὑπῆρξε τὸ βασιλικὸν ἀνάκτορον, τοῦ ὁποίου τὴν διακόσμησιν ἀνέλαβον τεχνίται ἀπὸ τὴν νοτιωτέραν Ἑλλάδα. Ἀπὸ τὸν Αἰλιανὸν (ποικ. ἱστορ. 14, 17) μανθάνομεν, ὅτι ὁ Ζεῦξις, λαβὼν ἀμοιβὴν 400 μνῶν, ἐξετέλεσε τοὺς διαφόρους ζωγραφικοὺς πίνακας, οἱ ὁποῖοι ἐστόλισαν τὸ ἐσωτερικὸν τῶν ἀνακτόρων καὶ κατέστησαν τοῦτο χάσμα ὀφθαλμῶν τῶν Μακεδόνων, τούτους δὲ ἔραστας τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης. Ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς τεχνίτας, οἱ ὁποῖοι φαίνεται ὅτι ἐκλήθησαν ἀπὸ τὴν νοτιωτέραν Ἑλλάδα, ὁ Ἀρχέλαος συνεχίζων τὸ πρόγραμμα τοῦ Περγίκου Β' ἐκάλεσεν εἰς τὴν Μακεδονικὴν πρωτεύουσιν διαπρεπεῖς Ἑλληνας, οἱ ὁποῖοι συνετέλεσαν εἰς τὴν πνευματικὴν πρόοδον τῆς Μακεδονίας.

Ὁ Εὐριπίδης ἐν Μακεδονίᾳ. Εἰς τὴν Πέλλαν συνεκεντρώθησαν τότε ἀπὸ διάφορα μέρη τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου σπουδαῖοι ποιηταί, ὅπως ὁ μου-

την τοῦ Στράβωνος θεωρῶ τὴν ὀρθοτέραν, ὡς ἐπίσης καὶ τὴν ταύτισιν τῆς λίμνης Λουδίας μὲ τὴν ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου (Δημήτρ. 43) μνημονευομένην *Βόρβορος* (πρβλ. ἐπίσης τοῦ ἰδίου [περὶ φυγῆς 10] περὶ Ἀριστοτέλους, ἐναντίον τοῦ ὁποίου ἐπιτίθεται ὁ Θεόκριτος ὁ Χίος λέγων ...*δς διὰ τὴν ἀκρατὴ γαστρός φύσιν εἴλετο ναίειν ἀντ' Ἀκαδημίας Βορβόρον ἐν προχοαῖς*). Βλ. ὁμοίως Delacoulonche, *Memoire sur le berceau de la puissance Macedonienne*, σ. 56. = Kiepert, σ. 3α. Αὕτη δὲν εἶναι ἄλλη ἀπὸ τὴν σημερινὴν λίμνην τῶν Γενισῶν. Ἡ ἀντίρρησης τοῦ Geyer, *Makedonien*, σ. 7, δὲν εἶναι νοητή.

1. Βλ. Πολύβ. 31. 17, 2, πρβλ. Liv. 44, 6, 2 καὶ Διόδωρ. 30, 11.

2. Βλ. Πέϊας ἐν Mey. Ἑλλην. Ἑγκυκλ. λ. Πέλλα = London News (August 1958), Archeology 1958, καὶ Balcan Studies, I, 1960.

σικὸς Τιμόθεος¹, ἀπὸ τὴν Μίλητον, ὁ ἐπικὸς ποιητὴς Χοιρίλος ἀπὸ τὴν Σάμον, ὁ ποιητὴς τραγῳδιῶν Ἀγάθων² ὁ Ἀθηναῖος. Ὁ σπουδαιότερος ἀπὸ τοὺς πνευματικὸς τούτους ἐπισκέπτας ὑπῆρξεν ὁ Εὐριπίδης, ὁ ὁποῖος ἀπῆλυσεν παρὰ τῷ Ἀρχελάῳ μεγάλης ὑπολήψεως «*μάλα ἐπρατιε παρ' αὐτῷ*» (Ἀρχελάῳ), ἤσκησε δέ, ὥς εἶναι δυνατόν νὰ εἰκάσωμεν ἀπὸ τὸν βιογράφον τοῦ Εὐριπίδου μεγάλην ἐπιρροὴν εἰς τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν τῆς Μακεδονίας (... «*καὶ ἐπὶ τῶν διοικήσεων ἐγένετο*»). Εἰς τὴν Μακεδονικὴν αὐλὴν εὐρισκόμενος ὁ Εὐριπίδης ἐποίησε τὸν «Ἀρχέλαον» πρὸς τιμὴν τοῦ φιλομούσου βασιλέως³ (βλ. κατωτ.).

Ἐν Μακεδονίᾳ ἐποιήθησαν ἐπίσης ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν ποιητὴν αἱ «Βάχαι». Τὰ ἔργα ταῦτα παρεστάθησαν εἰς τὰ θεάτρα τῆς Πέλλης καὶ τοῦ Δίου.

Ἀπὸ τὸν Ἀριστοτέλην (Ρητ. 2. 23, 8), μανθάνομεν, ὅτι ὁ Ἀρχέλαος ἐκάλεσεν εἰς τὴν αὐλὴν του καὶ τὸν Σωκράτην, ὁ ὁποῖος ... οὐκ ἔφη βαδίζειν ὥς Ἀρχέλαον· ὕβριν γὰρ ἔφη εἶναι τὸ μὴ δύνασθαι ἀμύνασθαι ὁμοίως εὖ παθόντα ὥσπερ καὶ κακῶς⁴.

Ὁ Εὐριπίδης ἀπέθανε καὶ ἐτάφη εἰς τὴν Μακεδονίαν⁵, καθὼς μαρτυροῦν δύο ἐπιγράμματα· τὸ πρῶτον συντεθεὲν πιθανῶς ἀπὸ τὸν ποιητὴν Τιμόθεον ἔχει ὥς ἑξῆς:

μνήμα μὲν Ἑλλάς ἅπασ' Εὐριπίδου· ὁστέα δ' ἴσχει
γῆ Μακεδόν, ἥπερ δέξατο τέρμα βίου.
πάτριη δ' Ἑλλάδος Ἑλλάς, Ἀθῆναι· πολλὰ δὲ Μούσας
τέρψας, ἐκ πολλῶν καὶ τὸν ἔπαινον ἔχει⁶.

Τὸ ἄλλο ἔχει οὕτως:

Χαῖρε μελαμπετάλοις, Εὐριπίδη, ἐν
Πιερίας τὸν αἰὲ νυκτὸς ἔχων θάλαμον·
ἴσθι δ' ὑπὸ χθονὸς ὦν, οὗ σοι κλέος ἄφθιτον ἔσται
ἴσον Ὀμρείαις ἀενάοις χάρισιν.

1. Περί Τιμοθέου πρβλ. Πλουτ. Εἰ πρεσβ. πολιτευτ. XXIII, § 4, p. 795 c-d ... Τιμόθεον Εὐριπίδης, συνιτόμενον ἐπὶ τῇ καινοτομίᾳ καὶ παρανομεῖν εἰς τὴν μουσικὴν δοκοῦντα θαρρεῖν ἐκέλευσεν, ὥς ὀλίγου χρόνου τῶν θεάτρων ὑπ' αὐτῷ γενησομένων = Πλουτ. ἀποφθ., p. 177.

2. Περί Ἀγάθωνος πρβλ. Ἀριστοτ. ποιητ. 18, 22 ... ἐμβόλιμα ἄδουσι, πρῶτον ἄρξαντος Ἀγάθωνος τοιοῦτου. Πρβλ. Πλουτ. Ἀποφθ. Ἀρχ., σ. 177. Αἰλιαν. ποικ. ἱστ. 13, 4 = Ἀριστοφ. Βάτρ. σχολ. 83, Λεξικογρ. Σουδ. λ. Χοιρίλος = Ἰστρος παρ' Ἀθην. 8, 345d.

3. Vita Eurip. Nauck, p. VI, στ. 23 ... χαρίζμενος αὐτῷ δρᾶμα ὁμωνύμως ἔγραψεν.

4. Πρβλ. ὁμοίως Στωβ. 97, p. 522, Διογ. Λαέρτ. 2. 5, 9.

5. Πρβλ. Λεξικ. Σουδ. λ. Εὐριπίδης.

6. Anth. Palat. VII, 45.

Περὶ τῶν λόγων διὰ τοὺς ὁποίους ὁ Εὐριπίδης ἦλθεν εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἡ παράδοσις ἀφίνει κενόν. Ὁ ἕτερος τῶν βιογράφων τοῦ ἀποδίδει τοὺς εἰς τὴν ἀπογοήτευσιν ποῦ ἠσθάνθη ὁ ποιητὴς ἔπειτα ἀπὸ τὸν διασυρμόν τοῦ ἐκ μέρους τῶν κωμικῶν ...ἐπέκειντο δὲ οἱ κωμικοὶ καὶ φθόνῳ αὐτὸν διασύροντες. ὑπεριδὼν δὲ πάντα εἰς Μακεδόνας ἀπῆρε πρὸς Ἀρχέλαον τὸν βασιλέα, κἀνταῦθα ὀφιαίτερον ἀναλύων ὑπὸ βασιλικῶν ἐφθάρη κυνῶν. Ἐνῷ ὁ ἄλλος χαρακτηριστικὰ ἀναφέρει, ὅτι ὁ Εὐριπίδης ...μετέστη... ἐν Μαγνησίᾳ καὶ προξενία ἐτιμήθη καὶ ἀτελείᾳ. ἐκεῖθεν δὲ εἰς Μακεδονίαν περὶ Ἀρχέλαον γενόμενος διέτριψε... καὶ μάλα ἔπραττε παρ' αὐτῷ, ὅτε καὶ ἐπὶ τῶν διοικήσεων ἐγένετο. Ἡ δευτέρα αὕτη πληροφορία μοῦ φαίνεται πολὺ ἀξιοπρόσεκτη, διότι ἀφίνει νὰ νοηθῇ, ὅτι ἡ παραμονὴ τοῦ ποιητοῦ εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Μακεδονίας ἦτο σημαντικὴ κυρίως ἀπὸ πολιτικῆς πλευρᾶς. Ἐμφανίζει τοῦτον ὡς ἀναμειχθέντα ζωηρῶς εἰς τὰ πολιτικὰ πράγματα τοῦ βασιλείου ...καὶ μάλα ἔπραττε παρ' αὐτῷ, ἀκόμη καὶ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν τῆς χώρας ἡσκησεν ἐπιρροὴν ...καὶ ἐπὶ τῶν διοικήσεων ἐγένετο.

Ποίαν ὅμως ἀνάμειξιν εἰς τὰς ἐσωτερικὰς ὑποθέσεις τῆς Μακεδονίας ἦτο δυνατόν νὰ ἀσκήσῃ Ἀθηναῖος πολίτης οἰανδήποτε ἐπισημότητα καὶ ἂν εἶχεν οὗτος; Τὸ πρᾶγμα δὲν φαίνεται πιθανόν καὶ θὰ ἔπρεπε νὰ ἀποκλείσωμεν τοιοῦτο ἐνδεχόμενον. Μᾶλλον πρόκειται περὶ ἐιδικῆς ἀποστολῆς τοῦ Εὐριπίδου ἐκ μέρους τῆς πόλεώς τοῦ εἰς τὴν βορείαν Ἑλλάδα πρὸς ἐξασφάλισιν ὠρισμένων βάσεων ὑψίστης σπουδαιότητος διὰ τοὺς Ἀθηναίους ἐναντίον τῶν προσπαθειῶν τῆς Σπάρτης¹.

Μὲ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Ἀλκιβιάδου εἰς τὰς κατὰ θάλασσαν ἐπιχειρήσεις τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Ἑλλησπόντου τὸ κύρος τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν ἀποκατεστάθη πλήρως, διότι χάρις εἰς τὴν ἐντατικὴν δρᾶσιν τοῦ Ἀλκιβιάδου (408) ὅλη ἡ παραλία ἀπὸ τοῦ Βυζαντίου μέχρι τῆς Ἀβύδου περιῆλθε καὶ πάλιν ὑπὸ τὸ κράτος τῶν Ἀθηνῶν². Ἐνῷ διὰ τῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ Θρασυβούλου τὸ ἐπόμενον ἔτος καὶ τὴν ἐπανάκτησιν τῆς Θάσου καὶ τῶν Ἀβδήρων ἐξησφαλίσθη ἡ ἀθηναϊκὴ ἐπιρροὴ ἐπὶ τῆς θορακικῆς παραλίας. Ἀλλὰ καὶ ἡ θέσις τῆς Σπάρτης ἐβελτιώθη σημαντικῶς μὲ τὴν ἐπέμβασιν τῶν Περσῶν ὑπὲρ αὐτῆς, ἔπειτα ἀπὸ τὰς ἐνεργείας τῆς πρεσβείας τῶν Λακεδαιμονίων (408) παρὰ τῷ μεγάλῳ βασιλεῖ καὶ τὸν διορισμὸν τοῦ Κύρου ὡς σατράπου ἀντὶ τοῦ Τισσαφέρνης. Ὁ διορισμὸς ἐξ ἄλλου τοῦ Λυσάνδρου τότε, ὑπῆρξε παράγων ἀνορθώσεως σημαντικὰ τοῦ κύρους τῆς Σπάρτης. Ὁ

1. Πρβλ. ὁμοίως Ch o c h é, Hist. de la Macedoine, σ. 98 ...il aurait (Euripide) été envoyé pour exécuter une mission diplomatique, les Athéniens pouvant alors chercher au Nord d'Hellade des appuis contre Sparte et ses alliés.

2. Πρβλ. Παπασταύρου, Ἀρχαία Ἱστορία, Γ' ἐκδ., σ. 340.

κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος διαδεχθεὶς τὸν Λύσανδρον ναύαρχος Καλλικρατίδας ὑπῆρξεν ἐπίσης σπουδαία στρατιωτικὴ φυσιογνωμία. Ἐπὶ τούτου ναυαρχοῦντος, εἰς τὰς παραμονὰς τῆς ναυμαχίας παρὰ τὰς Ἀργινούσας (406), ὁ στόλος τῆς Σπάρτης ἔφθασε τὰς 170 τριήρεις· δύναμις τὴν ὁποίαν ποτὲ ἄλλοτε δὲν εἶχε γνωρίσει ἡ Σπάρτη.

Ἡ κυβέρνησις τότε τῶν Ἀθηνῶν καλῶς πληροφορημένη περὶ τῶν πολιτικῶν ἐλιγμῶν τῆς Σπάρτης, καὶ τῆς ἀναπτύξεως τῶν ναυτικῶν δυνάμεων αὐτῆς δὲν ἔμεινεν ἄδρανής. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον προεῖχεν εἰς τὴν παρούσαν περίστασιν ἦτο ἡ ἐξασφάλις τῆς πηγῆς τῆς ναυπηγησίμου ἑυλείας πὺν ἐξήγετο ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν καὶ ὁ ἐλεύθερος διάπλους τοῦ Θερμαϊκοῦ καὶ τῆς βορείας θαλάσσης. Σπουδαῖος ἐπίσης λιμὴν, ἐλέγχων τὸν διάπλουν διὰ τοῦ Εὐβοϊκοῦ κόλπου, ὑπῆρξεν αἱ Παγασαί, σημαντικὴ ὁμοίως ἀγορὰ σίτου, καθὼς μᾶς πληροφορεῖ ὁ Ξενοφῶν¹. Ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν συγγραφέα μανηθάνομεν, ὅτι ὁ Ὁρεὸς κατὰ τὸ ΒΔ. ἄκρον τῆς Εὐβοίας ἀπετέλεσεν ἀργότερα σπουδαῖον ἔρεισμα τῶν Λακεδαιμονίων διὰ τὸν ἐλέγχον αὐτῶν ἐπὶ τῆς στενῆς ταύτης θαλάσσης. Οἱ Ἀθηναῖοι λοιπὸν ἐφ' ὅσον ἤδη ἀντιμετώπιζον ἰσχυρὰν κατὰ θάλασσαν ἀντίπαλον, ἔπρεπε νὰ στερήσουν τὴν Σπάρτην ἀπὸ κάθε ἐπιρροὴν αὐτῆς εἰς ὠρισμένα κέντρα ζωτικωτάτης δι' αὐτοὺς σημασίας. Δὲν εἶναι δὲ διόλου παράδοξον, ὅτι ὁ Εὐριπίδης ἠγήθη τότε ἀποστολῆς, ἡ ὁποία κατ' ἀρχὰς μετέβη εἰς Μαγνησίαν καὶ ἀκολούθως εἰς Μακεδονίαν. Αἱ τιμαὶ αἱ ἀπονεμηθεῖσαι εἰς αὐτὸν ἐκεῖ, ὅπως ἡ *προξενία* καὶ ἡ *ἀτέλεια*, εἶναι δυνατόν νὰ θεωρηθοῦν ὡς ἐπισφράγισις τῶν πολιτικῶν συμφωνιῶν, αἱ ὁποῖαι συνήφθησαν ἐν Μαγνησίᾳ. Εἰς τὴν Μακεδονίαν ὡσαύτως ὁ Εὐριπίδης ἤσκησεν δραστηριότητα διπλωματικὴν λίαν ἀξιόλογον. Ἀποτέλεσμα ταύτης ἦτο ἡ σύναψις φιλίας καὶ συμφωνίας μὲ τὸν Ἀρχέλαον, διὰ τῆς ὁποίας οἱ Ἀθηναῖοι ἠδύναντο νὰ προβοῦν ἐν Μακεδονίᾳ εἰς τὴν ναυπήγησιν νεῶν (Tod, 91, στ. 15 ... « τῆς δὲ διακομιδῆς τῶν νεῶν, ἃς ἂν οἱ ναυπηγοὶ ἐν Μακεδονίᾳ στέλλωσι »).

Τὸ ἀνωτέρω τιμητικὸν ψήφισμα, τὸ ὁποῖον ὀλίγον ὕστερον ἀπεφάσισεν ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος τῶν Ἀθηναίων, ὅπως ἀναγράφουν τὸν Ἀρχέλαον καὶ τοὺς παῖδας *προξένους καὶ εὐεργέτας ἐμ πόλει ἐσθήλη λιθίνῃ* εἶναι τὸ ἐπιστέγασμα τῶν διπλωματικῶν ἐνεργειῶν τοῦ Εὐριπίδου καὶ τῶν λοιπῶν μελῶν τῆς ἀποστολῆς εἰς τὴν Μακεδονίαν. Εἶναι δυνατόν ἐπομένως νὰ ὑποστηριχθῇ ἡ ἀποψις, ὅτι ἡ ἀφιξίς τοῦ Εὐριπίδου εἰς τὴν Μακεδονίαν συμπίπτει μὲ τὰ γεγονότα τὰ ἐπακολουθήσαντα μετὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ Ἀλκιβιάδου εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὸν προσεταιρισμὸν τῶν Περσῶν πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους τὸ ἔτος 408.

Μέσα εἰς τὴν ἀτμόσφαιραν τῶν ἐγκαρδίων τούτων σχέσεων Ἀθηναίων

1. Ἑλλην. 5. 4, 56.

καὶ Μακεδόνων ἐποιήθη καὶ ὁ « Ἀρχέλαος » ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ, ἔργον ποῦ ἐξυτηρέτησε πολιτικούς καθαρῶς σκοποὺς. Μὲ τὸ ἔργον τοῦτο ὁ Εὐριπίδης ἠθέλησε νὰ ἐξάρῃ τοὺς συγγενικοὺς δεσμοὺς ποῦ συνέδεον Ἕλληνας καὶ Μακεδόνας, τοποθετῶν τὸν Κάρανον ὡς τὸν γενάρχη τῆς δυναστείας τῶν Ἀργεαδῶν, ἔβρομον ἀπόγονον Τημένου, ἐνδέκατον δὲ Ἡρακλέους¹, καὶ μετωνόμασε τοῦτον Ἀρχέλανο².

Δίον. Πρῶτος ὁ Ἀρχέλαος πρὸς τιμὴν τοῦ Διὸς καὶ τῶν Πιερίδων Μουσῶν καθώρισεν ἀγῶνας σκηنيκούς καὶ γυμναστικούς εἰς τὸ Δίον³, τὸ ὁποῖον κατέστησεν ἔκτοτε τὴν μακεδονικὴν Ὀλυμπίαν. Κατὰ τὸν Κλείταρχον παρὰ Διοδώρῳ⁴ ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος πρὶν ἐκστρατεύσῃ εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ...*θυσίας μεγαλοπρεπεῖς τοῖς θεοῖς συνετέλεσεν ἐν Δίῳ τῆς Μακεδονίας καὶ σκηنيκούς ἀγῶνας Διὶ καὶ Μούσαις... τὴν δὲ πανήγυριν ἐφ' ἡμέρας ἐννέα συνετέλεσεν, ἐκάστη τῶν Μουσῶν ἐπώνυμον ἡμέραν ἀναδείξας*⁵.

Τὴν ἐπισημότητα τοῦ Δίου ἐξαίρει τὸ γεγονὸς τῆς τοποθετήσεως ἐκεῖ χαλκῶν εἰκόνων τῶν πεσόντων κατὰ τὴν μάχην τοῦ Γρανίκου Μακεδόνων⁶ ...*Ἀλεξάνδρου κλεῦσαντος Λύσιππον ποιῆσαι. Ἀπόσπασμα δὲ⁷ διαφωτίζει περὶ τῆς λαμπρότητος καὶ τοῦ πλούτου τῶν ἀναθημάτων αὐτοῦ.*

Στρατιωτικά. Διὰ τὴν καλυτέραν ὁργάνωσιν τοῦ κράτους ἀπὸ στρατιωτικῆς πλευρᾶς ὁ Ἀρχέλαος προσέβη εἰς τὴν διαίρεσιν τοῦ κράτους εἰς στρα-

1. Theopompus Frg. Griech. Hist. 393.

2. Ὑπόθεσιν τοῦ « Ἀρχελάου » δίδει ὁ Ὑγῖνος (Fab. 279). Κατὰ τὸν ποιητὴν γενάρχη τῆς δυναστείας τῶν Ἀργεαδῶν εἶναι ὃχι ὁ Περδίκκας, καθὼς ἀναφέρει ὁ Ἡρόδοτος (8, 137 κέξ. = Θουκ. 2, 100 ἐξ.), ἀλλ' ὁ Κάρανος, ὃν ὁ Εὐριπίδης μετονομάζει Ἀρχέλανο. Οὗτος υἱὸς τοῦ Ἡρακλείδου Τημένου ἐξεδιώχθη ἀπὸ τοὺς ἀδελφοφύους τοῦ ἀπὸ τὸ Ἄργος καὶ κατέφυγεν εἰς τὴν Μακεδονίαν. Περὶ τοῦ γενεαλογικοῦ μύθου καὶ τῶν διαφορῶν ἐρμηνειῶν αὐτοῦ βλ. G e y e r, Maked. 99 = Καναρτσούλης, Ἀρχέλαος, σ. 103 κέξ. Ἐκτὸς τοῦ Ἀρχελάου, καθὼς εἶδομεν ἀνωτ. (σ. 214) ὁ Εὐριπίδης ἐποίησεν εἰς Μακεδονίαν καὶ τὰς Βάχχας εἰς τὰς ὁποίας (στ. 560 κέξ.) ἐξυμνεῖται ὁ Ὀρφεὺς « κιθαρίζων ἐν ταῖς πολυδένδροισιν Ὀλύμπου θαλάμοις », ἡ μακαρία Πιερία, ὁ Ἀξιώς, καὶ ὁ ὀλβοδότας Λυδίας.

3. Κλείταρχ. παρὰ Διοδ. 17, 17.

4. Αὐτόθι.

5. Πρβλ. Ἀργ. Ἀνάβ. Ἀλεξ. 1, 11 ...*τῷ τε Διὶ τῷ Ὀλυμπίῳ τὴν θυσίαν τὴν ἀπ' Ἀρχελάου ἐτι καθεστῶσαν ἔθνος καὶ τὸν ἀγῶνα ἐν Αἰγαῖς διέθηκε τὰ Ὀλύμπια οἱ δὲ καὶ ταῖς Μούσαις λέγουσιν ὅτι ἀγῶνα ἐποίησε. καὶ ἐν τούτῳ ἀγγέλλεται τὸ Ὀρφεὺς τοῦ Οἰάγρου τοῦ Θρακικοῦ ἀγαλμα τὸ ἐν Πιερίδι ἰδρῶσαι ξυνηχῶς.*

6. Ἀργ. 1, 16, 4 = Πλουτ. Ἀλέξ. 16.

7. Παρὰ Διοδ. 30, 11, 2 (Exc. de virt. et vit., p. 310 V, 579 w.) ...*ὅτι ὁ αὐτὸς (Περσεὺς) τοὺς χρυσοὺς ἀνδριάντας ἀνασπάσας ἐκ Δίου, πάντας τοὺς ἐκ τῆς πόλεως ἀναλαβὼν... ἀνεχώρησεν εἰς Πύδναν.*

τιωτικὰς περιοχάς. Τοῦτο ὑπηγόρευεν ἡ ἀνάγκη τῆς εὐκολωτέρας στρατολογίας εἰς περιπτώσεις στρατιωτικῶν κινητοποιήσεων. Ἡ ὑποστηριχθεῖσα γνώμη¹ ὅτι αἱ περιοχαὶ αὗται ἐξυηρέτησαν μᾶλλον ἀνάγκας ἀφορώσας εἰς τὸ διοικητικὸν σύστημα τῆς χώρας δὲν φαίνονται πιθαναί. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς βασιλείας τοῦ Περδίκκου Β' ἡ Μακεδονία ἀπὸ διοικητικῆς ἐπόψεως παρουσιάζει αὐστηρῶς συγκεντρωτικὸν σύστημα². Σύστημα πολιτικῆς τοῦ κράτους ἀποκεντρώσεως εἶδομεν, ὅτι ὠδήγησεν εἰς χαλάρωσιν τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας. Ἀντὶ τούτου ὁ Ἀρχέλαος διὰ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ κράτους ἀπὸ κάθε ἀπειλῇ τῶν γειτόνων διήρσεσε τοῦτο εἰς στρατιωτικὰς περιοχάς. Αἱ πόλεις Πέλλα, Βέροια, καὶ Ἀμφίπολις, ἀπετέλεσαν στρατιωτικὰ κέντρα, τὰ ὅποια συνεδέθησαν διὰ τῶν «εὐθειῶν» ὁδῶν, εἰς τρόπον ὥστε νὰ συντελῇται εὐκόλως ἡ οἰαδήποτε στρατιωτικὴ κινητοποίησις³. Μὲ τὴν διαίρεσιν τοῦ κράτους εἰς στρατιωτικὰς περιοχὰς ὁ Ἀρχέλαος προέβη συγχρόνως εἰς τὴν ἀνασυγκρότησιν τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τῆς Μακεδονίας... *τὰ τε κατὰ τὸν πόλεμον ἱπποὶς καὶ ὅπλοις καὶ τῇ ἄλλῃ παρασκευῇ* (διεκόσμησεν). Τὸ πεζικὸν καθὼς καὶ ἡ ἵππος ἀπετέλεσαν ὅπως καὶ ἐπὶ τῶν προηγούμενων βασιλέων τὰ κύρια στρατιωτικὰ σώματα, ἐπάνω εἰς τὰ ὅποια ἐβασίσθη ἡ στρατιωτικὴ δύναμις τῆς Μακεδονίας. Ποῖται ὑπῆρξαν αἱ μεταβολαί, τὰς ὁποίας ἐπέφερεν εἰς τὰ σώματα αὐτὰ ὁ Ἀρχέλαος, δὲν εἶναι δυνατὸν μετὰ βεβαιότητος νὰ λεχθῇ, διότι ὁ Θουκυδίδης εἶναι πολὺ πυκνὸς εἰς τὴν ἀφήγησίν του. Ἡ διαίρεσις ὁμως τῆς Μακεδονίας εἰς στρατιωτικὰς περιοχάς, περὶ τῶν ὁποίων εἵπομεν ἀνωτέρω, ἐπιτρέπει εἰς ἡμᾶς νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ἡ Πέλλα, αἱ Αἰγαί, καὶ ἡ Βέροια ἀπετέλεσαν ἐπὶ Ἀρχελαοῦ τὰ κυριώτερα κέντρα τῆς ὁργανώσεως τακτικοῦ στρατοῦ πεζῶν εἰς τάξεις καὶ λόχους. Αἱ βορειοδυτικαὶ περιοχαὶ τοῦ κράτους τῆς Μακεδονίας ἦσαν αἱ μόναι, αἱ ὁποῖαι ἦτο δυνατόν νὰ δώσουν

1. Πρβλ. Geyer, Makedonien, σ. 101 κἑξ. Κανατσούλης, Ἀρχέλαος, σ. 88 κἑξ. καὶ τελευταία Clouhé, Hist. de la Macedoine, p. 95 κἑξ.

2. Πρβλ. Παπασταύρου, Περδίκκας Β', σ. 184 ἑξ.

3. Ἡ παράδοσις δὲν ὁμιλεῖ σαφῶς περὶ τῶν ἀνωτέρω κέντρων τῆς στρατιωτικῆς ἀνασυγκροτήσεως τῆς Μακεδονίας ὑπὸ τοῦ Ἀρχελαοῦ. Εἶναι ὁμως δυνατόν νὰ κατανοηθῇ αὕτη ἀπὸ τὰς προσωνυμίας διαφόρων στρατηγῶν καὶ τριτηρχῶν, οἱ ὅποιοι μολοντί ἢ καταγωγῇ τὸν εἶναι διάφορη, ἐν τούτοις φέρουν οὗτοι τὴν προσωνυμίαν τῆς πόλεως εἰς ἣν ἀνήκουν στρατιωτικῶς. Ὡς ἀνήκοντες λ.χ. εἰς τὴν *Πελλαίαν μονάδα* ὁ Λεοννάτος ὀνομάζεται «Πελλαῖος», μολοντί οὗτος ἔλκει τὴν καταγωγὴν ἀπὸ λυγκησικὸν ἢ ἐλιμιωτικὸν ἡγεμονικὸν οἶκον. Ὁ Λυσίμαχος, υἱὸς τοῦ Θεσσαλοῦ Ἀγαθοκλέους ὁμοίως. Ὁ Νέαρχος ἀπὸ τὴν Κρήτην, ὁ Λαομέδων ἀπὸ τὴν Μυτιλήνην, ὁ Ἀνδροσθένης ἀπὸ τὴν Θάσον ἀνήκον εἰς τὴν Ἀμφιπολίτιν Ἴλην καὶ προσονομάζονται «Ἀμφιπολίται». Ἐξ ἄλλου ὁ Περδίκκας ἀπὸ τὴν Ὀρεστίδα, ὁ Πτολεμαῖος ὁ Λάγου καὶ ὁ Πείθων ὁ Κρατεῦα φέρουν τὴν προσωνυμίαν «Εὐρδαῖοι» κατὰ τὸν Ἀρριανόν (Ἀνάβ. 6. 28, 5) ὡς ἀνήκοντες στρατιωτικῶς εἰς τὴν στρατιωτικὴν περιοχὴν, τῆς Εὐρδαίας τῆς ὁποίας κέντρον ὑπῆρξεν ἡ Βέροια.

τοὺς καλυτέρους στρατιώτας διὰ τὴν ἐπ' ἀνδρῶσιν τῶν τάξεων τοῦ πεζικοῦ στρατοῦ. Ἐνῷ ἡ μεταξὺ τοῦ Ἀξιοῦ καὶ Στρυμόνος ποταμοῦ περιοχὴ, τῆς ὁποίας τὸ κυριώτερον κέντρον ἀπετέλεσεν ἡ Αμφίπολις, ἦτο ἡ καταλληλοτέρα διὰ τὴν ἀνάπτυξιν σώματος ἱππέων. Γνωρίζομεν¹ ὅτι ὁ Ἀνθιμοῦς προσέφε-
ρεν εἰς τὴν στρατιὰν τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἴλην ἱππικοῦ, τὴν Ἀνθε-
μουσίαν ἴλην, ἡ Λήτη, τὴν *Ληταίαν*², καὶ ἡ Ἀπολλωνία παρὰ τὴν Βόλβην
λίμνην τὴν ἴλην τὴν ἐξ Ἀπολλωνίας³, καθὼς καὶ ἡ Βοττιαία.

Τὸ ὅλον τοῦτο τμήμα τῆς ἐκεῖθεν τοῦ Ἀξιοῦ Μακεδονίας, λόγῳ τῆς
ἰδιαζούσης ἐδαφικῆς του καταστάσεως, ἀπετέλεσε τὴν κατ' ἐξοχὴν πηγὴν τοῦ
μακεδονικοῦ ἱππικοῦ, τῆς *ἐταιρικῆς ἱππον*, ὅπως ὠνομάσθη ἐπὶ Μεγάλου Ἀλε-
ξάνδρου τὸ σῶμα τοῦτο τῶν Μακεδόνων ἱππέων⁴, τὸ ὁποῖον ἐπ' αὐτοῦ ἐγνώ-

1. Πρβ. Ἀρριαν. 2. 9, 3.

2. Οὐχὶ *Λευγαίαν* πρβλ. Beloch, III, 2, 326, πρβλ. Κανατσούλην, Ἡ ἀρ-
χαία Λήτη, Θεσσαλονίκη 1961, σ. 9.

3. Ἀρρ. 1. 12, 7.

4. Τὰ σώματα τῶν *ἐταίρων* καὶ *πεζεταίρων* εἶναι ἐπικλήσεις αἱ ὁποῖαι ἔλαβον
οὐσιαστικὸν περιεχόμενον μὲ τὴν ἀναδιοργάνωσιν τούτων, τὴν ὁποίαν ἐπέφερον ὁ Ἀλέ-
ξανδρος ὁ Φίλιππου. Ἐκτοτε ἡ τάξις τῶν ἱππέων ἀπαρτίζεται ἀπὸ στρατιώτας προερ-
χομένους ἀπὸ τὴν ἀριστοκρατίαν, τοὺς *ἐνδοξοτάτους*, ὅπως τοὺς χαρακτηρίζει τὸ κάτωθι
πραγματοῦμενον ἀπόσπασμα τοῦ Ἀναξιμένους τοῦ Λαμψακηνοῦ. Αἱ δοθεῖσαι μέχρι
σήμερον ἐρμηνεῖαι εἰς τὴν σπουδαίαν ταύτην ἱστορικὴν πηγὴν (πρβλ. Geyer, Ma-
kedonien, σ. 86 κξ. = Kaerst, Gesch. d. Hellen. I², σ. 194 ἐξ., Koehler, 494 ἐξ., Plau-
mann, RE. VIII σ. 1375, Hoffmann, Die Makedonen, σ. 118, Berve, Das Alexandersreich I, 104, Meyer, Gesch. d. Altert. II, 67)
κατὰ τὴν γνώμην μου δὲν συνέβαλον εἰς θετικὴν λύσιν τοῦ προβλήματος καὶ ἐν
πολλοῖς ὑπῆρξαν αὐθαίρετοι. Τὸ διασωθὲν ἀπόσπασμα τοῦ Ἀναξιμένους τοῦ Λαμψα-
κηνοῦ (πρβλ. Jacoby, Frg. Griech. Hist. 72, 4 = Ἀρροκρ. παρὰ Σούδα λ.
πεζεταίροι) ὁμῶς σαφὲς περὶ τῶν ὀνομασιῶν *ἐταῖροι* καὶ *πεζεταῖροι*, τὰς ὁποίας ἔδω-
σεν ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τοὺς στρατιώτας του... ἔπειτα τοὺς μὲν *ἐνδοξοτάτους* ἱππεῖσιν
συνεθίσας *ἐταίρους* προσηγόρεν, τοὺς δὲ πλείους καὶ τοὺς πεζοὺς εἰς *λόχους* καὶ *δεκά-*
δας καὶ τὰς ἄλλας ἀρχὰς διελὼν *πεζεταίρους* ὠνόμασεν, ὅπως *ἐκάτεροι μετέχοντες τῆς*
βασιλικῆς ἐταιρίας προθυμότατοι διατελοῖσιν ὄντες. Ἡ πληροφορία αὕτη προερχομένη
ἀπὸ ἱστορικόν, διδάσκαλον τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὁ ὁποῖος ἠκολούθησεν αὐτὸν εἰς τοὺς
πολέμους (βλ. Λεξικον. Σούδας λ. Ἀναξιμένης) ἡμπορεῖ νὰ θεωρηθῇ ὡς αὐθεντικὴ
καὶ εἶναι κατάλοιπον τῆς συγγραφῆς του τιτλοφορουμένης «Αἱ περὶ Φίλιππον ἱστο-
ρίαι». Εἰς τὴν συγγραφὴν μου «Μακεδονικὴ πολιτικὴ» κλπ. (σ. 63, σημ. 2) εἶχον
ὑποστηρίξει ἄλλοτε, ὅτι ὁ Ἀναξιμένης ὁμῶς περὶ ἀναδιοργάνωσος τοῦ πεζοῦ καὶ
τοῦ ἱππικοῦ στρατοῦ, εἰς τὴν ὁποίαν προέβη ὁ Μ. Ἀλέξανδρος, τακτοποιήσας κατὰ
τὸν συστηματικώτερον τρόπον τὰς διαφόρους τάξεις καὶ τοῦ ἱππικοῦ καὶ τοῦ πεζοῦ
στρατοῦ. Ἐν τῇ ἀνασυνθέσει ταύτῃ προφανῶς ὁ Ἀλέξανδρος ἐχρησιμοποίησεν ὀνο-
μασίας, αἱ ὁποῖαι ἤδη εἶχον καθιερωθῇ. Ἀπὸ τῆς τότε ἐκφρασθείσης γνώμης δὲν
ἀρίσταται καὶ σήμερον, ἐπιπροσθέτων ἐνταῦθα ὅτι ὁ ὅρος «ἐταῖροι», τὸν ὁποῖον
ἀκούομεν καὶ ἐπὶ Φιλίππου, προσλαμβάνει ἐπὶ Ἀλεξάνδρου στρατιωτικὸν μᾶλλον
περιεχόμενον, ὅσον πρὶν δὲν εἶχεν. Τοῦτο φαίνεται καθαρὰ ἀπὸ τὸ χωρίον τοῦ Ἀνα-

ρισε συστηματικώτερον ὁργάνωσιν, τῶν ἱππέων ἑταίρων λαμβανομένων ἔκτοτε ἀπὸ τὴν μακεδονικὴν ἀριστοκρατίαν.

Παραλλήλως πρὸς τὴν ἀναδιοργάνωσιν τῶν στρατιωτικῶν ὁ Ἀρχελάος ἐπεμελήθη τῆς κατασκευῆς ὁχυρῶν, τὰ ὁποῖα ἐδέσποζον συγκοινωνιακῶν κόμβων. Ἡ εἰσβολὴ τῶν Θρακῶν ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Περδίκκου εἶχε διδάξει τὴν ἀνάγκην, ὅπως ἡ χώρα εἰς τὰ νευραλγικά της σημεῖα προστατευθῇ με ἰσχυρὰ τείχη, ὥστε νὰ καταστῇ ἀσφαλὴς ἡ ἄμυνα αὐτῆς ἀπὸ ἐχθρικὰς προσβολάς. Πρὸ τοῦ Ἀρχελάου φαίνεται, ὅτι δὲν εἶχε δοθῇ προσοχὴ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο, ὅπως ἐμφαντικῶς τονίζει ὁ Θουκυδίδης ἣν δὲ (τὰ τείχη) οὐ πολλά.

Τὰ κατὰ τὴν Θεσσαλίαν. Τὴν μεγάλην ἐπίδοσιν, πού ἐγνώρισεν ἡ Μακεδονία ὡς κρατικὴ δύναμις ἐπὶ Ἀρχελάου ἐξ ἐπόψεως πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς ἐξαίρει τὸ γεγονὸς τῆς ἐπεμβάσεως τοῦ Μακεδόνο βασιλέως εἰς τὰ πράγματα τῆς Θεσσαλίας. Ἡ γείτων αὕτη περιοχὴ τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους ἤδη ἐπὶ Περδίκκου Β' ἀπετέλεσε στόχον τῆς μακεδονικῆς πολιτικῆς. Εἵχομεν δὲ εἶπει ἀλλαχού¹, ὅτι ὁ Μακεδὼν βασιλεὺς κατὰ τὴν διάδοξιαν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἤσκησεν ἐπὶ τῆς Θεσσαλίας ἔντονον διπλωματικὴν δρασίαν, ἐπιτυχὼν τὴν δημιουργίαν μέσα εἰς τὴν Λάρισαν πυρῆνος προπαγάνδας, ἐργαζομένης ὑπὲρ τῶν μακεδονικῶν συμφερόντων. Ἡ πολιτικὴ αὕτη εἶναι δυνατὸν νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ἡ προβαθμὶς τῆς τάσεως τῆς ἐξαπλώσεως τῆς μακεδονικῆς κυριαρχίας πρὸς νότον, ἡ ὁποία βραδύτερον ἐπὶ Φιλίππου ἐγνώρισεν τὴν οὐσιαστικὴν πλήρωσίν της.

Ἡ ἐνεργωτέρα ἤδη ἐπέμβασις τοῦ Ἀρχελάου εἰς τὰ πράγματα τὰ Θεσσαλικά διευκολύνθη τοῦτο μὲν ἀπὸ τὴν ἐξέλιξιν τῆς στρατιωτικῆς δυνάμεως τοῦ μακεδονικοῦ κράτους, τοῦτο δὲ ἀπὸ τὴν προκύψασαν ἐν Θεσσαλίᾳ πολιτικὴν ἀναταραχὴν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ τελευταίου ταγοῦ τῆς Θεσσαλίας Δ α ό ο υ Α' (432-405), ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐσυνεχίσθη ἡ πολιτικὴ ἐνότης τῶν Θεσσαλικῶν πόλεων. Τὸ 404 ὁ Λυκόφρων τῶν Φερῶν, ὅπου ἡ ἐπίδοσις τοῦ δήμου εἶχε σημειώσῃ ἱκανὴν ἐξέλιξιν, ἐπεζήτησε νὰ ἄρξῃ ὅλης τῆς Θεσσαλίας ὡς ταγὸς αὐτῆς². Ἡ κίνησις ὁμως αὕτη ἐπροκάλεσε τὴν ἀντίδρασιν τῶν

ξιμένους «... τοὺς ἐνδοξοτάτους ἱππεύειν συνεθίας». Ἡ μετοχὴ *συνεθίας*, εἶναι χαρακτηριστικὴ τῆς νέας μορφῆς τοῦ σώματος τῶν ἱππέων, οἱ ὁποῖοι ἤδη λαμβάνονται ἀπὸ τοὺς πλέον ἐπιφανεῖς τῶν πολιτῶν. Τὸ σῶμα τῶν πεζῶν με τὴν δημοκρατικὴν ὁργάνωσιν αὐτοῦ ἐπὶ Φιλίππου (βλ. ἡμετέραν συγγραφὴν «Μακεδονικὴ πολιτικὴ», σ. 38 ἐξ.) παρέμεινε με τὴν ὀνομασίαν «πεζέταιροι», τὴν ὁποίαν ἀκούομεν καὶ ἐπὶ Φιλίππου (Δημ. Β' Ὀλυνθ. 17), μόνον ὅτι ἀπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀνευνετάχθη εἰς λόγους καὶ δεκάδας. Ὁ σπουδαιότερος νεωτερισμός, ὡς προκύπτει ἀπὸ τὴν πληροφορίαν τοῦ Ἀναξιμένου, εἶναι ἡ συγχρότησις τοῦ ἱππικοῦ, τὸ ὁποῖον ἀπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀποβαίνει καὶ τὸ κυριώτερον ὅπλον.

1. Πρβλ. ἐμὴν συγγραφὴν Περδίκκας Β', σ. 201 = Θουκ. 4. 78, 2.

2. Ξενοφ. Ἑλλην. 2. 3, 4.

Ἀλεαδῶν τῆς Λαρίσης, οἱ ὅποιοι ἐνωθέντες μὲ τοὺς ἀρχηγοὺς ἄλλων πόλεων ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Ἀριστίππου¹ ἀντετάχθησαν εἰς τὰ σχέδια τοῦ Λυκόφρονος. Εἰς φονικωτάτην μάχην παρὰ τὰ Φάρσαλα² ἐξῆλθε νικητὴς ὁ Λυκόφρων, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ ἐπιτύχῃ εἰς τὰ σχέδιά του. Ἀλλὰ καὶ ἡ θέσις τῶν Ἀλεαδῶν ἐκλονίσθη σημαντικῶς ἐν Λαρίσῃ, διότι ἡ ἀριστερίζουσα παρατάξις ὑπὸ τὸν Μῆδιον ὠρθώθη ἐναντίον τῆς ἀριστοκρατίας.

Ὁ Ἀριστίππος αἰσθανόμενος κλονιζόμενον τὸ ἔδαφος ὑπὸ τοὺς πόδας του, ἐστράφη πρὸς τὸν φίλον σατράπην τῶν Σάρδεων Κύρον καὶ ἐζήτησε τὴν ὑποστήριξίν του. Ὁ Πέρσης σατράπης εὖνοῶν κάθε κίνησιν τῆς ἀριστοκρατίας μέσα εἰς τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις, ἀλλὰ καὶ θέλων μὲ τὴν εὐκαιρίαν αὐτὴν νὰ στρατολογήσῃ λίθρα τοῦ μεγάλου βασιλέως δυνάμεις διὰ τὴν μελετωμένην ἐναντίον αὐτοῦ ἐκστρατείαν, ἀπέστειλεν εἰς τὸν Ἀριστίππον διπλὴν τῆς αἰτηθείσης βοήθειαν³. Μὲ τὰς ἐνισχύσεις ταύτας ὁ Ἀριστίππος κατώρθωσε νὰ διατηρήσῃ τὴν ἀρχὴν του εἰς τὴν Λάρισαν. Ὅταν ὅμως ὁ Κύρος ἐξεστράτευσεν ἐναντίον τοῦ ἀδελφοῦ του, ἀνεκάλεσε τὰς ἐν Θεσσαλίᾳ δυνάμεις, συστήσας εἰς τὸν Ἀριστίππον νὰ συνδιαλλαγῇ « πρὸς τοὺς οἴκοι », μὲ τὸ ἀντίπαλον δηλαδὴ κόμμα, τὸ ὅποιον εὐρίσκετο εἰς συνεννόησιν μὲ τὴν Σπάρτην⁴. Τοῦτο βέβαια ἐσήμαινεν ἀπώλειαν τοῦ ἐλέγχου τῆς καταστάσεως ἐν Λαρίσῃ ἐκ μέρους αὐτοῦ, ἔπρεπε δὲ ὁ Ἀριστίππος νὰ ἀναζητήσῃ νέον προστάτην σύμμαχον διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς ἀρχῆς του. Τοιοῦτον δὲ εὗρε τὸν Μακεδόνα βασιλέα Ἀρχέλαον, εἰς τὸν ὅποιον παρουσιάζετο τότε ἡ κατάλληλος εὐκαιρία νὰ ἐπεμβῇ εἰς τὰ πράγματα τῆς Θεσσαλίας πρὸς ἐξουδετέρωσιν τῆς σπαρτιατικῆς ἐπιρροῆς, ἡ ὁποία ἐπεβλήθη ἀπὸ τὴν στάσιν τῶν ἐχθρικῶς πρὸς τὰς τάσεις τοῦ Ἀριστίππου κομμάτων, ὅπως ἐπιβάλλῃ τὴν κυριαρχίαν του μέσα εἰς τὰς πόλεις τῆς Θεσσαλίας. Τὴν τάσιν ταύτην τῶν ἀντιθέτων πρὸς τὸν Ἀριστίππον κομμάτων πρὸς συνεννόησιν μὲ τὴν Σπάρτην ἠνόνησε καὶ ὁ Κύρος, ὁ ὁποῖος εὐρίσκετο τότε εἰς στενὴν συνεργασίαν μὲ τὸν Λύσανδρον. Ἔτσι εἶναι δυνατὸν νὰ νοηθῇ ἡ σύστασις αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἀριστίππον ...*συναλλαγέντι πρὸς τοὺς οἴκοι*⁵.

Ἀπὸ τὸν λόγον τοῦ Ἡρώδου « περὶ πολιτείας »⁶ πληροφοροῦμεθα,

1. Πρὸβλ. Geyer, Maked. 95.

2. Βλ. Beloch, GG III, I², σ. 22 καὶ σημ. 1.

3. Ξενοφ. Κύρου Ἀνάβ. 1. 1, 10.

4. Τόσον ὁ Λυκόφρων τῶν Φερῶν ὅσον καὶ ἡ Φάρσαλος εἶχαν ἔλθει ἐπίσης εἰς συνεννόησιν μὲ τὴν Σπάρτην, ἡ ὁποία εὗρε τότε τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἀποστείλῃ δυνάμεις εἰς τὴν Θεσσαλίαν, καθὼς δυνάμεθα νὰ ἀντιληφθῶμεν ἀπὸ τὸν Ἐφορον παρὰ Διοδ. (14. 82, 6), ὁ ὁποῖος παραδίδει ὅτι ἤδη τὸ ἔτος 395 ἡ πόλις Φάρσαλος ἐφρουρεῖτο ἀπὸ λακεδαιμονίας δυνάμεις.

5. Ξενοφ. Ἀνάβ. 1, 2.

6. § 16 κέξ.

ὅτι μὲ μακεδονικὰς λόγχας ἀποκατεστάθη καὶ πάλιν ἐν Λαρίσῃ τὸ ἐκπεσὸν ὀλιγαρχικὸν καθεστῶς, διὸ καὶ ὁ Ἀρχέλαος ἐτιμήθη ὡς πολίτης αὐτῆς (§ 17). Ἀπὸ τὸν ἴδιον λόγον πληροφορούμεθα, ὅτι ὁ Ἀρχέλαος ὡς ἀμοιβὴν ἔλαβεν ἀπὸ τοὺς Ἀλενδάδας τῆς Λαρίσσης τμῆμα τῆς Θεσσαλίας ...χώραν, ἣν ἡμῖν οἱ πατέρες κηροάμενοι παρέδωκαν, προφανῶς τὴν συνορεύουσαν πρὸς τὴν Μακεδονίαν Περραιβίαν¹, ὅπου αἱ σπουδαῖαι στρατιωτικαὶ διαβάσεις πού ὄδηγοῦν ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν εἰς τὴν Θεσσαλίαν· τὰ στενὰ δηλαδὴ τῆς Πέτρας καὶ τοῦ Σαρανταπόρου, ἀπὸ ὅπου διήλθεν ἡ στρατιὰ τοῦ Ξέρξου ('Ηρόδ. 7, 131)².

Ἡ μακεδονικὴ κυριαρχία ἐν Λαρίσῃ, περὶ τῆς ὁποίας σαφῶς ὁμιλεῖ ἀπόσπασμα τοῦ λόγου τοῦ Θρασυμάχου « ὑπὲρ Λαρισαίων »³, δὲν διήρκεσεν ἐπὶ πολὺ, ἔνεκα τῆς ἀντιδράσεως τῆς Σπάρτης, ἡ ὁποία δὲν ἤθελεν ἰσχυρὸν Μακεδονικὸν κράτος εἰς τὸν βορρᾶν⁴, μάλιστα δὲ μετὰ τὸν θρίαμβον αὐτῆς κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον. Τὸ ἀντιμακεδονικὸν πνεῦμα ἐν Σπάρτῃ γίνεται ἀκόμη καταφανὲς ἀπὸ τὴν ἄρνησιν τῆς πόλεως νὰ συμπεριλάβῃ τὴν Μακεδονίαν « εἰς τὴν Ἑλληνίδα συμμαχίαν », μολοντότι ὁ Ἀρχέλαος προσεφέρθη νὰ προσφέρῃ πρὸς ἐπιτυχίαν τούτου χρήματα εἰς τοὺς Ἕλληνας ...*χρήματα βουλόμενος τοῖς Ἕλλησι δοῦναι*⁵. Οἱ λόγοι τοὺς ὁποίους προσέβαλεν ἡ Σπάρτη ἦσαν ὅτι ...*οὐκ ἤθελε* (ὁ Ἀρχέλαος) *συμπολεμεῖν αὐτοῖς πρὸς Ἀθηναίους, ἀλλ' ἡσυχίαν ἤγεν*⁶.

Τὸ γεγονός τοῦτο εἶναι χαρακτηριστικὸν τῆς στροφῆς τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τοῦ Ἀρχελαίου, ὁ ὁποῖος μετὰ τὴν ἥτταν τῶν Ἀθηνῶν θέλει νὰ προσεγγίσῃ πρὸς τὴν Σπάρτην, ἀσκούσαν ἤδη ἡγετικὸν ρόλον⁷.

Ὁ Ἀρχέλαος ἀπέθανε τὸ ἔτος 399. Κατὰ τὸν Ἐφορον παρὰ Διοδώρῳ⁸ ...*ἐν τινι κνηγίῳ πληγείς ἀκουσίως ὑπὸ Κρατέρου τοῦ ἑρωμένου*... ἐνῶν ἀπὸ τὸν Ἀριστοτέλην μανθάνομεν⁹, ὅτι ὁ βασιλεὺς ἔπεσε θῦμα συνωμοσίας, ὄργα-

1. Πρβλ. E. Meyer, Theopomp's Hellenika, σ. 262.

2. Πρβλ. Κανατσούλην, Ἀρχέλαος, σ. 55, σημ. 4.

3. Παρὰ Κλήμεντι Ἀλεξανδρεῖ (*Στρωματεῖς*... *Ἀρχελάῳ δουλεύσομεν*, *Ἕλληνες ὄντες βαρβάρῳ* = Diehls-Kranz, Die Fragm. der Vorsokratiker, II, σ. 324).

4. Πρβλ. Ἡρώδου περὶ πολιτ. § 3.

5. Ἡρώδης § 24, πρβλ. Meyer, αὐτ. 265 κέξ.

6. Ἡρώδης § 19.

7. Ἐὰν ἡ Σπάρτη ἐσκέπτετο νὰ ἀναλάβῃ ἐκστρατεῖαν ἐναντίον τοῦ κράτους τῆς Μακεδονίας, ἡμποδίσθη ὁμως μὲ τὰς ἐπιχειρήσεις αὐτῆς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ und die Ermordung des Archelaos, καθὼς ὑποστηρίζει ὁ Geyer, Makedonien, σ. 97 (πρβλ. Κανατσούλην, Ἀρχέλαος, σ. 57), τοῦτο δὲν φαίνεται πιθανόν, διότι μία τοιαύτη ἐπιχειρήσις προϋπέθετε δραστηρίαν στρατιωτικὴν ἐτοιμασίαν, τὴν ὁποίαν ἡ Σπάρτη ἐξηντιλημένη ἀπὸ τὸν πόλεμον δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐπιχειρήσῃ τότε.

8. 14. 37, 5.

9. Πολιτ. 5, 1311b = Πλατ. Ἀλκ. 2, 141d. Αἰλ. ποικ. ἱστορ. 8, 9. Πλουτ. ἐρωτ. 23.

νωθείσης ἀπὸ τὸν Κρατέαν (ὁ ὁποῖος φαίνεται, ὅτι εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Κρατερός, ὅπως τὸν ἀποκαλεῖ ὁ Διόδωρος), τὸν Μακεδόνα Δεκάμνιχον, καὶ τὸν Λαρισαῖον Ἑλλανοκράτην. Μᾶλλον ἡ πρώτη πληροφορία εἶναι δυνατόν νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀξιόπιστος ἀπὸ τὸ γεγονός, ὅτι εἰς τὸν θρόνον ἀνέρχεται ἀμέσως ὁ υἱὸς του Ὁρέστις ὑπὸ τὴν ἐπιτροπείαν τοῦ Ἀερόπου¹. Μὲ τὸν θάνατον τοῦ Ἀρχελάου κλείει περίοδος διὰ τὴν παλαιὰν ἱστορίαν τῆς Μακεδονίας σπουδαιοτάτη, διότι κατ' αὐτὴν ἐτέθησαν αἱ σταθεραὶ βάσεις τῆς ἀνασυγκροτήσεως τῆς Μακεδονίας ὡς στρατιωτικῆς δυνάμεως. Οἱ σκοποὶ τῆς ἐξωτερικῆς αὐτῆς πολιτικῆς κατέστησαν σαφέστεροι ἢ πρὶν, καὶ ἐγκαινιάζονται στενότεραι σχέσεις Μακεδονίας καὶ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος, αἱ ὁποῖαι θὰ ἀπολήξουν ἥμισυν αἰῶνα ἀργότερα εἰς τὴν ἔνωσιν τῶν δύο τούτων συγγενῶν λαῶν.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΑΠΑΣΤΑΥΡΟΥ

1. Αἰλιαν. αὐτόθι, πρβλ. Köhler, σ. 506. Ἡ πληροφορία προερχομένη ἀπὸ τὸν Αἰλιανόν, ὅτι ὁ Κρατέας ἐβασίλευσεν ἐπὶ τινὰς ἡμέρας, καὶ ἂν ἐκληφθῇ ὡς ἀληθής, ἡμπορεῖ νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐπεισώδιον ἐστερημένον σημασίας. Ἐὰν πράγματι ἐπρόκειτο περὶ ὀργανωμένης συνωμοσίας, χωρὶς ἄλλο θὰ ἐπηκολούθει ἀνατρεπτικὸν κίνημα, τὸ ὁποῖον θὰ εἶχε διάφορον ἐξέλιξιν, ἢ διαδοχὴ δὲ ἐπὶ τοῦ θρόνου θὰ ἡμφισβητεῖτο ἐπὶ ἱκανὸν χρόνον.